
INȚELEGEREA BALCANICĂ ȘI ROLUL SĂU ÎN APĂRAREA PĂCII ȘI SECURITĂȚII ÎN SUD-ESTUL EUROPEI

D. TUȚU

Ascensiunea fascismului în Europa, marcată prin venirea hitleriștilor la putere în Germania, a impulsionat creșterea tentativelor revizioniste, fapt care a pus cu mai multă acuitate problema apărării securității și independenței popoarelor.

Diplomația statelor mici amenințate își îndrepta tot mai mult eforturile spre căutarea celor mai eficace metode și mijloace în măsură să prevină agresiunea statelor fasciste revizioniste, care se pregăteau cu înfrigurare vizînd în primul rînd independența și chiar ființa națională a statelor mici. Aceste eforturi devenau cu atît mai legitime și mai necesare cu cît căpeteniile hitleriste afirmau tot mai frecvent că „Vocea statelor mici ar trebui să nu se mai audă în Europa”.¹

O serie de oameni politici clarvăzători din statele balcanice, dintre care amintim, V. V. Pella, Ștefan Ciceo Pop, dr. Nicolae Lupu, I. Brătescu-Voinești, din România; Mehmet Konitza și Leonida Natchi, Albania; T. Trifanov, Iancu Sacazoff, B. G. Ghenoff, Grigore Vasilieff, Bulgaria; A. Papanastasiu, Siropoulos, Bacalbasis, A. Svolos, Grecia; M. Jovanovici, Marcovici și Sabovici, Iugoslavia; Hassan bey și Resit Safet bey, Turcia și mulți² alții și-au dat seama că mijlocul care putea asigura menținerea independenței și integrității țărilor din această parte a Europei era alianța strînsă a popoarelor balcanice într-un organism politic internațional.

Diplomatul român, Nicolae Titulescu, referindu-se la necesitatea alianței popoarelor din Balcani pentru respingerea agresiunii, spunea: „Balcanii au fost prea multă vreme cîmpiile însîngerate ale unei omeniri ne-bune, pentru ca, conducători responsabili să nu fi pus întrebarea: ce să facă pentru ca istoria să nu mai fie o repetare neînteruptă a unui trecut odios?”

---

¹ Arh. Ministerului Afacerilor Externe al României (în continuare Arh. M.A.E.), fond România, dos. 119.

² *Ibidem*, fond Înțelegerea Balcanică, dos. 12, Conferința Balcanică din octombrie 1932 de la București.

La această întrebare nu este decît un singur răspuns : asocierea.

Cel care vrea să recurgă la război să știe că se va izbi de rezistența unită a tuturor celorlalți ; teama de urmări va fi începutul înțelepciunii".³

Apărarea cauzei naționale a țărilor din sud-estul Europei însemna implicit apărarea intereselor majore ale României, interese ale căror exigențe nu puteau să fie împlinite decît prin menținerea păcii generale. Pornind de la aceste considerații, România, alături de ceilalți membri ai Micii Înțelegeri, tindea în mod vădit să completeze acțiunea lor de cooperare pacifică extinzînd-o pe cît posibil și în alte regiuni ale Europei, dar mai ales în regiunea Balcanilor.

Încercări de încheiere a unui bloc balcanic, chemat să asigure menținerea păcii printr-o cooperare sistematică între țările sud-estului european s-au făcut încă din anul 1929. Ele au fost marcate prin încheierea pactului de conciliere și neutralitate din 1929, între Turcia și Bulgaria, precum și prin cele patru conferințe organizate pînă în anul 1933 de către delegați neoficiali ai României, Greciei, Iugoslaviei, Bulgariei, Albaniei și Turciei.

Ideea unei alianțe balcanice s-a născut și dezvoltat mai întîi ca o reacție împotriva politicii guvernului fascist italian care urmărea prin dezbinare incitare la revizionism să atragă sub influența sa statele balcanice.

Prima conferință interbalcanică de la Atena (octombrie 1930) convocată în urma hotărîrilor celui de al 27-lea Congres mondial al păcii, care a avut loc între 6 și 10 octombrie 1929, a emis ideea că trebuia procedat la studiul unui pact între statele balcanice.

Pactul trebuia să aibă la bază următoarele principii : a) punerea războiului de agresiune în afara legii ; b) reglementarea pe cale pașnică a diferendelor de orice natură, ce ar putea să se ivească între statele balcanice ; c) asistența mutuală în caz de agresiune neprovocată. Delegațiile Albaniei, Bulgariei, Greciei, Iugoslaviei, României și Turciei, care au participat la această conferință au acceptat propunerea încheierii unui pact între statele balcanice, pe baza acestor principii.⁴

Întreaga presă balcanică a primit cu optimism rezultatele primei conferințe, și îndeosebi de creare a „Ligii Balcanice“.

Presa fascistă italiană n-a ezitat să-și arate ostilitatea, față de străduințele de apropiere a popoarelor din Balcani, a defăimat conferința interbalcanică, prezentînd opiniei publice italiene situația din această regiune în mod tendențios. Agitînd revizionismul și revanșismul, ziarul fascist „Il Corriere di Roma“ în numărul său din 14 octombrie 1930 sublinia, că numai Italia „s-a rostit pentru revizuirea tratatelor“.

Proiectul asupra pactului balcanic, redactat în spiritul ideilor arătate de delegația Greciei — discutat la Conferința de la Ankara și Istanbul

³ „Dimineața“ din 13 mai 1934.

⁴ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 10, 11 și 12.

(1931), se inspira din ideile statu-quo-ului și instituirii arbitrajului de tip european.⁵

Conferința de la București din octombrie 1932 a întrunit reprezentanții tuturor țărilor balcanice și a pregătit terenul pentru încheierea unei alianțe politice între statele din sud-estul Europei, prin votarea proiectului pactului Balcanic.⁶

Intensificarea politicii revizioniste și revanșiste, după instaurarea diktaturii hitleriste în Germania, a determinat ca reacție o activitate febrilă de organizare a păcii și securității în Europa.

În această atmosferă de tensiune politică s-a întrunit a 4-a conferință Interbalcanică la Salonic în noiembrie 1933. Interesul manifestat de țările balcanice în organizarea apărării independenței lor naționale s-a reflectat în numărul mare de delegați, care au participat la conferință, precum și în problemele discutate. Delegații celor șase țări participante erau în număr de 200 oameni, dintre cei mai reprezentativi, care se pronunțau împotriva politicii revizioniste și pentru alianța statelor balcanice.

Majoritatea delegaților, care au luat cuvântul, a subliniat că „în ultimile luni ale anului 1933 s-a desfășurat o vie acțiune în vederea apropierii statelor balcanice”. Au fost relevate întâlnirile diplomatice, care au avut loc în capitalele statelor din sud-estul european, în toamna anului 1933, care au influențat pozitiv lucrările Conferinței.

La această conferință, s-au dezbătut problemele privitoare la organizarea de întâlniri între cei șase miniștri ai afacerilor externe (Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia) „pentru a grăbi apropierea între statele balcanice”⁷, a primirii de către guvernele acestor state „a proiectului de pact balcanic, votat la conferința de la București din 1932”.⁸

Convenția pentru definirea agresiunii semnată la Londra în iulie 1933, de U.R.S.S., România, Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, Turcia și alte state, a constituit un document de bază pentru delegațiile prezente la conferință, ale cărei principii* au fost propuse să fie cuprinse în convenția ce urma să se încheie între cele șase state din sud-estul Europei.

⁵ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 10, 11 și 12.

⁶ *Ibidem*, dos. 12 (Raportul Legației Române din Sofia, nr. 2753 din 17 octombrie 1932).

⁷ *Ibidem*, fond Înțelegerea Balcanică, dos. 12, Conferința a IV-a balcanică de la Salonic.

⁸ *Ibidem*.

* În convenție se arată că „va fi recunoscut ca agresor într-un conflict internațional sub rezerva acordurilor aflate în vigoare între părțile în conflict. Statul care, cel dintâi va fi săvârșit una din următoarele acțiuni: 1) Declarație de război unui alt stat; 2) Năvălirea cu forțe armate, chiar fără o declarație de război în teritoriul unui alt stat. Prin teritoriu se înțelegea teritoriul asupra căruia un stat își exercita de fapt autoritatea; 3) Atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără o declarație de război în teritoriul unui alt stat; 4) Blocarea navală a coastelor, a porturilor unui alt stat; 5) Sprijin dat bandelor înarmate care, de pe teritoriul lui, vor năvăli în teritoriul unui alt stat, sau refuz cu toată cererea statului invadat de a lua pe teritoriul propriu toate măsurile ce-i sînt cu putință spre a lipsi acele bande de orice ajutor sau ocrotire.

Șeful delegației române V. V. Pella, subliniind însemnătatea acestei convenții, a declarat că „o dată cu înmînarea proiectului pactului Balcanic, va ruga guvernul de la București a se pune în cuprinsul pactului definiția agresorului”.⁹

În urma dezbaterilor, s-a adoptat în unanimitate o rezoluție propusă de delegația română care recomanda guvernelor celor șase state balcanice să elaboreze un pact multilateral pe baza principiilor conținute de avantproiectul votat la conferința a 3-a balcanică de la București.¹⁰

Prin dezbaterile problemelor majore care stăteau în fața popoarelor din sud-estul Europei, ca eliminarea divergențelor dintre state, și alianțelor în vederea apărării păcii și organizarea securității în această parte a Europei, conferințele interbalcanice au avut menirea să pregătească terenul încheierii Înțelegerii Balcanice.

În cadrul conferințelor, reprezentanții țărilor balcanice au dezbătut numeroase probleme care reprezentau un interes comun de ordin politic economic, juridic, cultural, reușind să stabilească într-o serie de cazuri același punct de vedere. La aceste conferințe s-au manifestat însă și divergențe, care își aveau izvorul mai ales în tendințele revizioniste ale unor state balcanice.

Ieșirea Germaniei hitleriste din Liga Națiunilor (octombrie 1933) politica marilor puteri occidentale inaugurată în înțelegerea Mac Donald – Mussolini de a oficializa prin pactul celor patru (Anglia, Franța, Italia și Germania) de la Roma politica revizionistă, au determinat în toamna anului 1933 și la începutul anului 1934 o activitate diplomatică mai intensă în țările Balcanice în scopul încheierii pactului balcanic.

Guvernul celui de al III-lea Reich, care adoptase în mod oficial, în aprilie 1933, ca principiu de bază al politicii sale externe, revizionismul și revanșismul și se pregătea cu febrilitate să treacă la realizarea sa practică pe calea armelor, nu vedea cu ochi buni barierele ce i se ridicau în calea agresiunii sale prin alianța popoarelor dornice de pace și libertate. De aceea, a manevrat în fel și chip să împiedice apropierea statelor sud-estului european. În această acțiune a încercat să atragă guvernul bulgărilor sensibil politicii hitleriste revizioniste. În acest scop guvernul hitlerist a dat instrucțiuni agentului său din Sofia să caute să convingă guvernul bulgar că acest pact nu corespunde intereselor Bulgariei. În același timp, a intervenit și pe lângă exțarul Ferdinand cerîndu-i să sfătuiască pe fiul său Boris, regele Bulgariei, „Să nu comită greșeala de neiertat de a abandona frontul revizionist tocmai în ajunul izbîndirii ideii de revizuire”.¹¹

Demersuri asemănătoare s-au făcut și pe lângă guvernele Iugoslaviei și Turciei. Astfel, ambasadorul hitlerist Alfred Rosenberg de la Ankara a avut o convorbire, în ziua de 22 ianuarie 1934, de două ore și jumătate cu

⁹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 12, Conferința a IV-a balcanică de la Salonic.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 13 (Telegrama nr. 3814 din 2 ianuarie 1934).

ministrul Iugoslaviei în Turcia, pentru a-l determina să împiedice guvernul său să semneze pactul balcanic.¹² În același scop a avut o convorbire și cu dr. Rustu Aras ministru de externe al Turciei, căruia i-a propus să întârzie semnarea pactului.¹³

Totodată, căpeteniile hitleriste au intervenit pe lângă Mussolini în vederea coordonării acțiunilor destinate a zădărnici încheierea acestui pact.¹⁴

Opinia publică balcanică, oamenii politici cu vederi înaintate care stabiliseră principiile de bază ale alianței balcanice au înfrînt uneltirile guvernelor fasciste, și astfel că la 4 februarie 1934, la Belgrad a fost parafat pactul Balcanic de către miniștrii de externe ai României, Greciei, Iugoslaviei și Turciei.

O dată cu aceasta sporeau speranțele popoarelor într-o înțelegere și o bună vecinătate între state.

Bulgaria, care prin delegații săi neoficiali participase la toate cele patru conferințe interbalcanice, și cu toată opoziția manifestată în anumite probleme contribuise alături de celelalte delegații balcanice la pregătirea pactului de alianță, deși invitată, n-a participat la conferința de la Belgrad. Atît guvernul Albaniei, cît și guvernul Bulgariei au rămas în afara Înțelegerii Balcanice, contribuind prin aceasta la menținerea unei atmosfere de suspiciune și încordare în Balcani, oare a slăbit forța de rezistență a acestor state și a ușurat dezbinarea, și izolarea lor.

Pe lângă guvernul bulgar s-a stăruit insistent să se alătore eforturilor celorlalte state, în menținerea păcii în Balcani — Nicolae Titulescu i-a declarat lui Musanoff premierul Bulgariei, cu ocazia vizitei sale în România în luna ianuarie 1934 că „Bulgaria trebuie să semneze pactul balcanic, alături de România, Iugoslavia, Grecia și Turcia“, explicîndu-i că acest pact avea ca principii intangibile garantarea statu-quo-ului, și apărarea politicii de pace. Apoi pactul balcanic tindea să scoată peninsula de sub influențele predominante venite din afară.¹⁵

Lipsa guvernului bulgar la Belgrad n-a fost indiferentă opiniei publice din Bulgaria. Ziarul „Vremea“, organul Ministerului de Externe al Bulgariei, în numărul său din 4 februarie 1934 scria că „Este regretabil că Bulgaria nu participă la această conferință. Dar este de așteptat că va semna totuși pactul“.

În timpul conferinței, cei patru miniștri au primit o comunicare din partea guvernului bulgar care nu putea privi cu pasivitate eforturile de organizarea păcii în Balcani prin care îi încunoștința că „Neiscălirea pactului care cuprinde garantarea statu-quo-ului teritorial n-a redus și nu tre-

¹² Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 13 (Telegrama nr. 140 din 13 ianuarie 1934).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 13 (Telegrama nr. 13 din 23 ianuarie 1934).

¹⁵ „Dimineața“ din 3 februarie 1934.

buie să reducă încrederea pe care o au față de noi statele balcanice și guvernele lor". Totodată a propus încheierea de pacte bilaterale de neagresiune. În răspunsul lor, cei patru miniștri de externe n-au respins propunerea, ci au arătat că îndată ce va fi semnat pactul de Înțelegere Balcanică la Atena sînt gata a semna cu Bulgaria un pact de neagresiune, dar pe baza convențiilor de la Londra din 3 și 4 iulie 1933.¹⁶

La 9 februarie 1934, Grecia, Iugoslavia, România și Turcia au semnat la Atena actul de constituire a Înțelegerii Balcanice, rod al unei îndelungate și vii activități.

Pactul balcanic după ce menționează că puterile semnatare „își garantează mutual securitatea frontierelor balcanice” precizează că „ele își iau obligația de a nu întreprinde nici o acțiune politică față de alt stat balcanic nesemnatar al prezentului acord fără avizul mutual prealabil, și de a nu lua nicio obligație politică față de oricare alt stat balcanic fără consimțămîntul celorlalte părți”.¹⁷

Pactul rămînea deschis oricărui alt stat balcanic care se obliga să respecte prevederile lui. Această adeziune se putea produce în mod automat, cu condiția ca statul aderent să recunoască statu-quo-ul.¹⁸

Crearea Înțelegerii Balcanice a constituit un pas important pe drumul menținerii păcii și apărării securității popoarelor din sud-estul Europei. Ziarul belgian „Le Soir” în numărul său din 6 februarie 1934, aprecia pe bună dreptate că prin pactul balcanic „s-a ridicat o barieră în Balcani, împotriva campaniei revizioniste și oricărui „Drang nach Osten”.

O apreciere asemănătoare a făcut-o în discursul său la Academia diplomatică senatorul Henry Berenger, care spunea că „pactele balcanice sînt stagiile indispensabile ale templului păcii făurit pe interesele comune prin asociațiunea popoarelor, Balcanii azi nu mai sînt vulcanul exploziv și sperăm că va fi așa și în viitor”.¹⁹ Opinia publică din Balcani, exceptînd cercurile fasciste-revizioniste, a primit cu entuziasm alianța statelor balcanice, menită să respingă uneltirile statelor fasciste și amestecul lor în această parte a Europei.

În schimb cercurile politice și presa hitleristă s-au arătat ostile acestei alianțe. Printr-o serie de articole, presa germană a căutat să creeze o opinie defavorabilă apropierii politice a statelor balcanice, apreciind că pactul balcanic, care „prevedea menținerea statu-quo-ului și garantarea lui, și combătea principiul revizionismului nu putea atrage toate statele din Balcani”.²⁰

După încheierea alianței balcanice, cercurile hitleriste au continuat uneltirile de destrămare a ei.

¹⁶ „Dimineața” din 3 februarie 1934.

¹⁷ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dosar 15.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 13 (Telegrama nr. 2249 din 15 februarie 1934).

²⁰ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 14 — (presa germană despre Pactul Balcanic).

În ceea ce privește cercurile fasciste italiene, ele proiectaseră încă în anul 1933 crearea unui grup bulgaro-greco-turco-albanez sub influența lui Mussolini. Semnarea pactului balcanic a fost o puternică lovitură dată încercărilor conducătorilor fasciști italieni și o piedică în politica de intrigi revizioniste pe care o agitau în statele balcanice sensibile acestui gen de politică.

Mussolini nu l-a iertat niciodată pe Titulescu pentru succesul reputat prin încheierea pactului Balcanic. Înțelegerea Balcanică, deși independență de Mica Înțelegere, întărea frontul de luptă împotriva politicii revanșiste a statelor fasciste, în jurul cărora se polarizau și celelalte state revizioniste. Cele două grupări de state aliate au acționat împreună pe terenul politicii internaționale. Ele erau unite prin aceleași țeluri, păstrarea păcii, a integrității teritoriale și a independenței naționale. De aceea, în cadrul reuniunilor de la Geneva, față de principalele acțiuni internaționale care întăreau sau loveau în statu-quo-ul și pacea europeană, cele două grupări de state au avut poziții identice și au acționat în comun, ca un singur bloc. Astfel, cu ocazia intrării Uniunii Sovietice în Liga Națiunilor, Consiliile permanente ale Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, au luat hotărâri identice de a vota în favoarea admiterii.²¹

După asasinarea cancelarului Austriei Dolfus, la 25 iulie 1934, a regelui Alexandru al Iugoslaviei și a ministrului de externe al Franței, Louis Barthou, la 9 octombrie 1934, miniștrii celor 5 state aliate, întruniți la Belgrad cu ocazia participării la funeraliile regelui Iugoslaviei, au dat un comunicat prin care luau poziție hotărâtă împotriva atentatelor politice, care aveau drept scop să intimideze și să elimine din viața politică oamenii de stat care se opuneau politicii revizioniste și revanșiste a statelor fasciste.²²

Referindu-se la hotărârile luate în ziua de 19 octombrie 1934 la Belgrad, ziarul grec „Vradini“ în numărul său din 20 octombrie 1934 scria: „Pentru prima oară cele două grupări de state se prezintă unite într-un act de o adâncă însemnătate internațională, care arată voința hotărâtă a celor cinci state de a pune capăt uneltirilor ucigașe și teroriste ale unor tulburători.

Păzitoare ale păcii, Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, au lucrat cu hotărâre, dar totodată cu cinste și cu înțelepciune. Toți acei care doresc — ca și ele — ca pacea Europei să nu fie tulburată nu pot decît să aprobe hotărârile lor și să le sprijine pe deplin“.

În conferința de la Ankara, ale cărei lucrări s-au desfășurat în ultimele zile ale lunii octombrie și primele zile ale lunii noiembrie 1934, politica asasinatelor a fost înfierată din nou cu toată hotărârea de cele patru state balcanice. Ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu, în cuvîntarea ținută cu această ocazie a spus plin de indignare: „Statele bal-

²¹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 16 (Comunicatul dat la Geneva la 15 septembrie de Consiliul permanent al Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice).

²² „Dimineața“ din 21 octombrie 1934.

canice sînt în doliu și totuși reprezentanții lor se întrunesc la Ankara“²³, în continuare el a subliniat că „aceasta dovedește că aceia care, printr-un josnic asasinat, au voit să doboare persoanele cele mai reprezentative ale unei politici de consolidare a păcii, pe care ei aveau interese s-o stingherească, s-au înșelat în calculul lor“.²⁴ Referindu-se la semnificația Înțelegerii Balcanice, ministrul de externe al României declara cu fermitate: „Da, vrem pace. O vrem cu toată ardoarea acelorora a căror istorie n-a fost decît o succesiune de războaie. Dar știm că pacea nu e simplă vorbă și că, pentru a o obține, nu ajunge s-o afirmăm, trebuie s-o asigurăm“²⁵.

Terorismul, asasinatele promovate de statele fasciste în relațiile lor politice cu alte state au îngrijorat oamenii politici clarvăzători din statele dunărene, care au văzut în acestea pregătirea unui nou război mondial. Experiența politică a dovedit această previziune a lor. Atitudinea marilor puteri europene, precum și poziția unor state mici care s-au raliat politicii revizioniste și revanșiste au încurajat și stimulat statele fasciste în acțiunile lor.

La Ankara, în ciuda tuturor manevrelor hitleriste, într-o atmosferă de intimidări și presiuni, Înțelegerea Balcanică s-a întărit prin hotărârile adoptate. A fost elaborat statutul Antantei Balcanice, precum și statutul de funcționare a Consiliului permanent, inspirat din statutul de organizare al Micii Înțelegeri. A fost creat un consiliu economic al statelor aliate. Deși se purtau discuții în legătură cu încheierea unei convenții militare, aceasta a fost definitivată și semnată abia în noiembrie 1936 în București, cînd s-au întrunit pentru prima dată șefii statelor majore ale celor patru state.

Prevederile convenției militare erau redactate în spiritul articolului 2 și 3 din protocolul anexă.²⁶

Prin hotărârile adoptate și problemele discutate, Înțelegerea Balcanică își afirma rolul și scopul său de asigurarea securității și păcii în sud-estul Europei.

Interesul pe care opinia publică balcanică l-a manifestat față de hotărârile celor patru miniștri la Ankara menite să întărească Antanta Balcanică se detașează din largă publicitate în presa vremii. Presa statelor balcanice a susținut cu căldură hotărârile conferinței.

Diversi intelectuali, oameni politici au dedicat ample articole, în care și-au exprimat solidaritatea față de hotărârile curajoase ale celor patru miniștri.

Profesorul de drept internațional de la facultate juridică din Sofia, G. P. Ghenov, într-un articol publicat în ziarul „Utro“ din 4 noiembrie 1934 scria, printre altele, că: „După evenimentele survenite în ultimele

²³ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 16 — Conferința de la Ankara, 30 octombrie 1934.

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 17, Conferința militară a Înțelegerii Balcanice.

luni și în mijlocul situațiunii internaționale neclare, hotărârile luate de către aliații balcanici la întâlnirea de la Ankara prezintă un interes deosebit. În primul rând, trebuie scos în evidență că Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică reprezintă în acest moment singura putere organizată care este hotărâtă să lupte din răzputeri contra ideii și inițiativei de revizuire a tratatelor pe calea agresiunii“.

Dacă opinia publică din Balcani și-a manifestat simpatia și încrederea în hotărârile Înțelegerii Balcanice, aprobând politica sa de apărare a păcii, cercurile fasciste au privit cu ostilitate întărirea acestei alianțe. Presa fascistă a denaturat mersul lucrărilor dezinformând opinia publică din țările respective.

Astfel, ziarul fascist „Il Giornale d'Italia“ în numărul său din 31 octombrie 1934 susținea în mod denaturat că „Liga Balcanică este lipsită de unitate“.

Cercurile hitleriste mai reținute din cauza contradicțiilor existente între Germania și Italia pentru supremație în Balcani nu s-au arătat fătăș ostile, însă continuau să agite politica revizionistă în Balcani.

Dezvăluind acest pericol pentru Înțelegerea Balcanică, diplomatul de prestigiu internațional M. M. Litvinov, comisarul poporului pentru afacerile externe ale Uniunii Sovietice, declara la 4 ianuarie 1935, delegației de ziariști cehoslovaci, că: „Înțelegerea Balcanică este un minim care nu poate fi micșorat. Totuși — remarcă omul politic cu viziune clară — trebuie să se aibă în vedere că unele state vor încerca lovituri revizioniste“²⁷.

În ianuarie 1935 s-a încheiat la Roma acordul franco-italian, care prevedea unele măsuri, cu privire la modul de rezolvare a unor probleme europene. Întruniți la Geneva cei patru miniștri ai Înțelegerii Balcanice au examinat acordul încheiat manifestându-și nemulțumirea că țările balcanice nu erau consultate în soluționarea unor probleme de interes fundamental pentru pacea Europei Centrale.²⁸ Discuțiile pe marginea acordului Mussolini — Laval din 7 ianuarie au continuat în ședința consiliului permanent din 10—13 mai 1935.

Organul Înțelegerii Balcanice a constatat că situația din Balcani nu era de natură să dea loc la preocupări, atât din punct de vedere al menținerii păcii, cât și al relațiilor de bună vecinătate în această parte a Europei.

Totodată, Consiliul a salutat cu satisfacție încheierea tratatului de asistență mutuală franco-sovietic (2 mai 1935) considerându-l „baza organizării de viitor a securității în Europa Orientală“.²⁹

În ceea ce privește propunerea unui pact de asistență mutuală conținută în acordul de la Roma, Consiliul Permanent al Înțelegerii Balcanice a considerat-o acceptabilă sub condițiile următoare:

1. Indivizibilitatea Înțelegerii Balcanice fie sub forma participării la sus-zisul pact, fie sub forma unui pact mediteranean.

²⁷ „Dimineața“ din 6 ianuarie 1935.

²⁸ *Ibidem*, din 29 ianuarie 1935.

²⁹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 16.

Prin pactul mediteranean înțelegînd ansamblul următor de convențiuni :

a. — Un pact de neagresiune între cele patru state ale Înțelegerii Balcanice și Italia.

b. — Convențiuni de asistență mutuală militară între cele patru state ale Înțelegerii Balcanice împotriva oricărei violări a obligațiunii de neagresiune.

— Încetarea propagandei revizioniste de către Italia.

— Asistența mutuală în cadrul european adică : obligațiunea cel puțin pentru Franța, Italia, Mica Înțelegere și U.R.S.S. de a proceda la asistența militară în același timp cu Înțelegerea Balcanică.³⁰

Agravarea situației internaționale, prin ocuparea Abisiniei de către armatele Italiei fasciste, remilitarizarea Renaniei, martie 1936 (prin aceasta Germania încălca prevederile tratatului de la Versailles și denunța tratatul de la Locarno), apropierea Italiei de Germania, concretizată și prin acordul austro-german din iulie 1936, a îndepărtat Înțelegerea Balcanică de la tratativele cu Italia, determinînd-o să ia poziție hotărîită împotriva politicii agresive a acesteia.

Conferința celor patru miniștri ai Înțelegerii Balcanice, care a avut loc la Belgrad în zilele de 4 și 5 mai 1936, a discutat consecințele remilitarizării Renaniei, războiul italo-abisinian, problema aplicării sancțiunilor, pericolul Anschlussului și altele. Poziția fermă adoptată de cei patru miniștri de condamnare a acțiunilor Germaniei hitleriste de a încorpora Austria și de a-și mări potențialul militar, a neaplicării sancțiunilor împotriva Italiei de către marile puteri a produs un puternic ecou în rîndul opiniei publice din Balcani.

Presa din România, Grecia, Iugoslavia, Turcia, Bulgaria, a publicat ample articole despre hotărîrile de la Belgrad. Ziarul „Mir“ în numărul său din 11 mai 1936, după ce făcea istoricul Înțelegerii Balcanice, aprecia că această grupare politică „are, între altele, ca scop apărarea integrității statelor balcanice în contra oricărui atentat venit din afară, exprimat în formula „Balcanii ai popoarelor balcanice“.

Cercurile politice și presa hitleristă au urmărit la rîndul lor cu mult interes desfășurarea lucrărilor de la Belgrad, căutînd chiar să determine un curs nou politicii Înțelegerii Balcanice de îndepărtare de Liga Națiunilor și de intrarea în orbita Germaniei hitleriste. Presă hitleristă atrăgea atenția celor patru miniștri că trebuia să țină seama de situația nouă creată în Europa determinată de „Imposibilitatea pe care ar fi dovedit-o Liga Națiunilor de a oferi membrilor săi securitatea și mijloacele de apărare în caz de război“. Făcea aluzie la măsurile ineficace ale acestui organism internațional, în care popoarele își puseseră atîtea speranțe, de a opri agresiunea împotriva Abisiniei, problemă ce s-a aflat în centrul discuției Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice. În același timp, atrăgea atenția

³⁰ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 37 (vezi procesul verbal al Consiliului permanent al Înțelegerii Balcanice din 11 mai 1935).

asupra faptului că „Germania și Italia și-au consolidat în așa măsură situația internațională încât ele dispun astăzi de o libertate de acțiune mult mai mare ca înainte”.³¹

După părerea presei hitleriste, grupul de state fasciste începea să domine politica europeană și ca atare, statele mici n-aveau altă ieșire decât intrarea în orbita fascismului.

Intervenția Germaniei și Italiei împotriva Republicii Spaniole a agravat și mai mult situația în Europa.

Partidul Comunist Român, într-una din rezoluțiile Plenarei a V-a lărgite a Comitetului Central din august 1936, atrăgea atenția asupra faptului că „fascismul a pus omenirea în fața pericolului de război ca pericol direct... Niciodată lumea — se arată în aceeași rezoluție — n-a stat, după războiul din 1914, în fața unui pericol atât de direct de război ca acumă”.

Înțelegerea Balcanică a aderat la declarația de neintervenție în Spania,³² prin care inițiatorii acestei politici lăsau de fapt mână liberă intervenției armatelor italo-germană în Spania. În ceea ce privește guvernul român, acesta, în declarația din 11 august 1936, arată că, dat fiind împrejurările excepționale, aderă la propunerea franceză, cu rezerva despre care ministrul de externe spunea: „Țin să adaug că această adeziune a guvernului român la declarațiunea de neimixtiune în afacerile spaniole este dată de împrejurări excepționale, că ea constituie un caz particular care nu poate crea un precedent și că nu implică pentru guvernul român obligațiunea de a recunoaște principiul că un guvern legal nu poate obține la cererea lui un ajutor de la alt guvern împotriva rebeliunii”.³³

Agravarea situației internaționale după ocuparea Austriei, martie 1938, și în timpul crizei cehoslovace, provocată de Germania hitleristă, a determinat statele Înțelegerii Balcanice să ia noi măsuri de întărirea apărării sud-estului european. Astfel, s-a reușit să se încheie un acord cu Bulgaria la 31 iulie 1938, la Salonic. Prin acest acord se luau angajamente de a nu se recurge la forță în relațiile dintre statele din Balcani. Totodată se renunța la aplicarea dispozițiilor din Partea a IV-a a clauzelor militare, navale și aeriene ale tratatului de la Neuilly³⁴. Acordul de la Salonic a fost primit cu vie satisfacție de opinia publică și presa democratică din țările balcanice și din estul Europei.

În numeroase articole apărute în presa democratică din România, Grecia, Turcia, Iugoslavia, s-a apreciat Acordul de la Salonic ca începutul unei epoci de înțelegere între toate statele balcanice și ca o dorință a statelor Înțelegerii Balcanice de a ajunge la o colaborare cu Bulgaria. Iar presa sovietică sublinia că întărirea treptată a legăturilor dintre țările balcanice s-a făcut de teama revizionismului și a presiunii germane.

³¹ Arh. M.A.E., fond Înțelegerea Balcanică, dos. 17.

³² *Ibidem*, fond Înțelegerea Balcanică, dos. 37 (vezi nota română din 18 august 1936, nota iugoslavă din 23 august 1936 și nota turcă din 28 august 1936).

³³ Arh. M.A.E., fond Spania, dos. special 1920—1944, declarația guvernului român din 11 august 1936 și telegrama lui N. Titulescu, nr. 307 din 18 august 1936).

³⁴ *Ibidem*, fond. Înțelegerea Balcanică, dos. 38.

În schimb presa hitleristă a dezlănțuit o furioasă campanie împotriva statelor Balcanice, invitându-le la o politică revizionistă, pronunțându-se în același timp împotriva apropierii Bulgariei de Înțelegerea Balcanică.

Presa fascistă italiană, pronunțându-se împotriva apropierii Bulgariei de Înțelegerea Balcanică, susținea că „la Sofia se cere o adevărată apropiere de Axa Roma-Berlin“.

După acordul de la München, care a deschis drum larg Germaniei spre țările din sudul și estul Europei, cercurile fasciste prohitleriste din aceste țări s-au activizat.

Conștientă că dominația imperialismului german constituie o primejdie de moarte pentru popoare, clasa muncitoare din țările balcanice în frunte cu partidele comuniste s-a ridicat la luptă hotărâtă împotriva expansiunii hitleriste cât și a politicii pronaziste purtată de cercurile reacționare în aceste state. Comuniștii chemau popoarele la rezistența armată, declarându-se gata să apere cu arma în mână independența națională și integritatea țărilor lor.

După ocuparea Cehoslovaciei de către Germania nazistă în martie 1939 și a Albaniei de către Italia fascistă, primejdia ce amenința securitatea statelor din estul și sud-estul Europei a crescut.

Ministrul de externe al României a cerut ambasadorului său din Franța prin telegrama nr. 17.180 din 16 martie 1939 să atragă atenția guvernului francez că „În ce privește problema care a tulburat Europa zilele trecute... că credința care se întărește tot mai mult și pe care nici o declarație și nici un fapt primit din apus nu o îngreădește că nu mai este decât un singur arbitru în Europa care hotărăște de siguranța de neatârănare și de pacea națiunilor“.³⁵ Iar la 8 aprilie 1939, în convorbirea pe care a avut-o cu ministrul de externe al Turciei, Grigore Gafencu a susținut că „România nu se va face niciodată unealta unor mari puteri împotriva vecinilor săi“.³⁶

Analizând situația statelor balcanice în lumina evenimentelor care au avut loc, cei doi miniștri au căzut de acord că față de U.R.S.S. vor urma o atitudine „benevolă și prietenească“.²⁷ La câteva zile de la această convorbire, guvernul român a primit comunicarea guvernului turc care îi transmitea „mulțumirea — guvernului sovietic — despre atitudinea benevolă și amicală a României față de U.R.S.S.“³⁸

România urmărea cu acuitate menținerea unității și solidarității Înțelegerii Balcanice, și totodată era nevoită să țină seama de situația Iugoslaviei, care se găsea sub amenințarea directă a puterilor Axei. Activitatea diplomatică a României era îndreptată spre o alianță a tuturor statelor balcanice în scopul de a mări forța lor de rezistență, pentru apărarea independenței și securității lor. În discursul său din 17 mai 1939, ministrul de externe al României, referindu-se la relațiile cu Bulgaria declara că „Este

³⁵ Arh. M.A.E., fond 71, Franța dos. 69.

³⁶ *Ibidem*, Telegrama nr. 22644 din 11 aprilie 1939.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Ibidem*, dos. 89, Telegrama nr. 24119 din 15 aprilie 1939.

evident că noi nu voim să excludem nici un popor balcanic din această organizare a intereselor comune. De Bulgaria ne apropiem și Acordul de la Salonic, că participarea la lucrările înțelegerii noastre n-ar strica prestigiului, nici viitorului și nici intereselor firești ale unui popor balcanic, a cărui soartă este și va rămâne legată de aceea a vecinilor săi”.³⁹ În același timp se afirmă linia politică a României față de cele două mari puteri — U.R.S.S. și Germania, izvorâtă „din teama de a nu provoca Germania pentru faptul că ar fi aliată cu U.R.S.S.”⁴⁰.

În călătoria sa din iunie 1939, ministrul de externe al României se străduia să mențină unitatea alianței Balcanice, să contracareze tendințele centrifuge ale guvernului iugoslav. „M-am străduit — spune ministrul de externe al României — ținând seama de interesele deosebite ale fiecărui stat balcanic, să menajez toate susceptibilitățile și să stăruiesc asupra caracterului de independență a Înțelegerii Balcanice. Este singurul mijloc pentru a păstra în împrejurările de azi Iugoslavia în rîndurile noastre”.⁴¹

În discuțiile care au avut loc la Ankara între Gafencu și İsmet İnönü asupra situației politice generale, cei doi oameni politici au ajuns la concluzia „că numai o rezistență organizată fără șovăială și fără lacune împotriva Axei Berlin-Roma va putea pune capăt primejdiei de război”... Printre mijloacele de a organiza rezistența se preconiza: a) o întărire a Înțelegerii Balcanice printr-un statut care să apere nu numai hotarele interioare, dar și hotarele exterioare ale Înțelegerii; b) întărirea alianței româno-polone care trebuia să prevadă și ipoteza unui atac din Apus și prelungirea ei pînă la Ankara.

O destindere între Polonia și România pe de o parte, și U.R.S.S. pe de altă parte. Frontul Orientului trebuie să se sprijine pe Rusia.⁴²

Pentru a împiedica realizarea unui asemenea front, puterile Axei făceau presiuni riguroase la Belgrad, la Budapesta și la Sofia.

Ziarul polonez „Dziennik Polsk” în numărul său din 23 iunie 1939⁴³ remarca eforturile neobosite ale guvernului român, de a organiza rezistența în partea de sud-est a Europei, precum și rezultatele obținute în urma călătoriei lui Gafencu la Ankara și Atena. Totodată, ziarul polonez remarca reacțiunea foarte puternică „a presei germane și italiene, care la comandă au început să atace Bucureștiul. Acestui atac de presă i s-a alăturat o puternică presiune economică și vizibile eforturi de a zdrobi unitatea interioară a României”.⁴⁴

Cauzele acestui atac atât de puternic din partea Axei le explica același ziar prin faptul că în toate convorbirile și declarațiile de la Ankara și Atena s-a subliniat „identitatea de idei a Înțelegerii Balcanice și dorința

³⁹ Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S., dos. 86, Instrucțiunile date de Gafencu la 20 mai 1939 ambasadelor și legațiilor române.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, fond. 71/Franța, Telegrama nr. 39542 din 23 iunie 1939.

⁴² *Ibidem*, fond 71/U.R.S.S., dos. 86, Telegrama nr. 38888 din 17 iunie 1939.

⁴³ *Ibidem*, fond 71/România, dos. 268.

⁴⁴ *Ibidem*.

de a munci pentru menținerea păcii".⁴⁵ Ziarul conchide că dacă „va reuși să cuprindă și Bulgaria, toate încercările de expansiune ale Axei vor fi dinainte condamnate la insucces”.⁴⁶

Concomitent cu politica de întărire a vechilor alianțe, de atragere a Bulgariei și Ungariei în alianțele sale, România a respins toată propunerea „ce i s-a făcut de a intra în pactul anticomintern sau în alte înjghebări îndreptate împotriva Uniunii Sovietice”.⁴⁷

Începutul celui de al II-lea război mondial a găsit statele din sud-estul european într-o continuă și interminabilă frământare cu puțini sorți de unire împotriva pericolului ce amenința independența lor. În activitatea diplomatică românească se fac încercări de crearea unui bloc al neutrilor pe baza „Neutralității desăvârșită în cadrul actualului conflict”.⁴⁸ La acest bloc se preconiza să participe și Ungaria.

În acest scop, pe lângă eforturile de a atrage Bulgaria în Înțelegerea Balcanică, România a militat pentru încheierea unui pact de neagresiune cu Ungaria.⁴⁹ Însă la 2 septembrie 1939, ziarul hitlerist *Völkischer Beobachter* sub titlul „Un balon de încercare românesc” scria că „Ungaria rămîne la vechiul său punct de vedere potrivit căruia Budapesta a refuzat un pact de neagresiune cu Bucureștiul”.⁵⁰ Presiunile căpeteniilor hitleriste asupra guvernului horthyst au torpilat orice înțelegere între aceste state. Pentru atragerea Bulgariei în blocul neutrilor, guvernul român făcea eforturi pentru a înlătura neînțelegerile cu acest stat. Astfel la 21 septembrie 1939 comunica Ambasadei din Turcia că „trebuie să facem noi eforturi pentru a dezlega problema Bulgariei. Vom căuta deci să ne înțelegem și cu Turcia și cu Grecia pentru ca împreună să propunem Bulgariei să intre în Înțelegerea Balcanică, în cuprinsul căreia ne vom angaja să cercetăm într-un spirit amical cererile care le va formula”.⁵¹

În menținerea neutralității și constituirea unui bloc al neutrilor care să cuprindă statele vecine, România pornea de la considerentul de a evita pe cît posibil extinderea conflictului în Balcani. La 21 octombrie 1939, în convorbirea pe care a avut-o cu A. Thierry, ambasadorul Franței la București, Gafencu i-a declarat că „o grupare de state neutre nu se poate face sub egida unor state beligerante”. În continuare el arăta că acest bloc trebuia să izvorască „din propriul imbold al statelor dunărene și balcanice și neurmărind de asemenea alt scop decît pacea, neutralitatea și independența statelor participante”.⁵²

Prin aceasta, guvernul român a respins încercările unor mari puteri ca Italia, care urmăreau atragerea blocului balcanic împotriva Marilor Puteri

⁴⁵ Arh. M.A.E., fond 71/România, dos. 268.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, fond. 71/U.R.S.S., dos. 74, Telegrama nr. 42722 din 6 iulie 1939.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Arh. M.A.E. fond. 71/Ungaria, dos. 88, 158.

⁵⁰ *Ibidem*, 182.

⁵¹ *Ibidem*, fond. 71/România, dos. 116.

⁵² *Ibidem*, fond. 71/Franța, dos. 69.

Occidentale.⁵³ Așadar, blocul balcanic se constituia ca un instrument de apărare a intereselor statelor din sud-estul Europei, dar, cu tendința de apropiere de Anglia și Franța.

Încercările României de a realiza blocul neutrilor, „de a elimina neînțelegerile cu vecinii și totodată de a strânge raporturile cu aliații și amicii săi”⁵⁴ au fost zădărnici de politica puterilor Axei, care au învrăjbit statele balcanice, le-au izolat și ocupat pe rînd — Înțelegerea Balcanică a slăbit treptat în urma evenimentelor care au avut loc în primăvara și vara anului 1940 în Europa.

Această alianță politică, care putea să joace un rol însemnat în apărarea securității în Balcani s-a destrămat ca urmare atât a contradicțiilor dintre statele balcanice, cât și a învrăjbirii lor de către marile puteri europene prin agitarea revizionismului izolîndu-le și ocupîndu-le treptat.

În august 1940, cînd i s-a impus dictatul de la Viena, puterile Axei reușiseră să izoleze România de aliații ei. „În acest moment greu pentru destinele țării sale — după cum remarcă secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu — poporul român s-a găsit singur, fără nici un sprijin din afară, părăsit de toate puterile Europei”.⁵⁵

⁵³ Arh. M.A.E., fond 71/Franța, dos. 69.

⁵⁴ *Ibidem*, fond 71/U.R.S.S., dos. 74, Telegrama nr. 114 din 29 ianuarie 1940.

⁵⁵ Nicolae Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*. Ed. politică, 1966, p. 47.